

Prawo i Sprawiedliwość

PROGRAM SAMORZĄDOWY

2010–2014

WOJEWÓDZTWO
DOLNOŚLĄSKIE

Spis treści

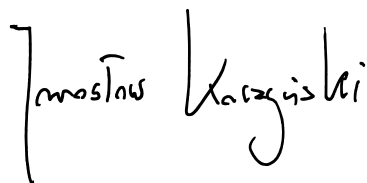
Wstęp	4
Polityka zdrowotna i pomoc społeczna	6
Polityka transportowa	13
Fundusze europejskie	17
Rozwój gospodarczy i polityka surowcowo–energetyczna	20
Rozwój przedsiębiorczości	28
Gospodarka wodna i przeciwdziałanie klęskom żywiołowym	32
Rolnictwo i rozwój obszarów wiejskich	36
Kultura, nauka, edukacja	40
Turystyka, sport i rekreacja	43
Współpraca zagraniczna	48

Wstęp

21 listopada Polacy wybiorą nowe władze samorządowe wszystkich szczebli od gmin poprzez miasta i powiaty po sejmiki wojewódzkie. Prawo i Sprawiedliwość z pełnym zaangażowaniem bierze udział w tych ważnych dla Polaków wyborach. Przedstawiamy naszych kandydatów na prezydentów, burmistrzów, wójtów, radnych gminnych, powiatowych i wojewódzkich. Są wśród nich zarówno ci, którzy już skutecznie pełnili te funkcje, jak i wielu nowych, często młodych ludzi, pragnących służyć swym lokalnym społecznościom. Chcemy, aby w samorządach wszystkich szczebli było jak najwięcej osób kompetentnych, uczciwych, potrafiących wsłuchiwać się w oczekiwania swych współmieszkańców i rozumiejących potrzeby ludzi, których będą reprezentować.

Wszystkich kandydatów Prawa i Sprawiedliwości łączy program samorządowy adresowany do wszystkich ludzi, nastawiony na rozwiązywanie ich codziennych problemów, niezależnie od miejsca ich występowania. Polska równych szans to kraj, który nie może być podzielony na obszary coraz bogatsze i pozostające w tyle – najczęściej małe miasta i wsie. Dla przedstawionej w programie polityki rozwoju ważne są wszystkie regiony, wszystkie gminy i miejscowości.

Rozwinięciem ogólnopolskiego programu samorządowego jest 16 propozycji programów wojewódzkich. W ten sposób rozpoczynamy debatę samorządową, do udziału której zapraszamy wszystkich mieszkańców regionu.

Samorządowy Program PiS Rozwoju Województwa opracował Samorządowy Zespół Programowy pracujący pod kierunkiem Przewodniczącego Klubu PiS Sejmiku Województwa Dolnośląskiego Pawła Hreniaka. W skład zespołu weszli: dr Jakub Berezowski, prof. Marian Gabryś, Jerzy Gierczak, Paweł Hreniak, Łukasz Kasztelowicz, Krzysztof Skóra, dr Piotr Sosiński, Michał Wołodźko.

Przy opracowaniu Programu wykorzystano materiały przygotowane przez Rząd RP, a także władze samorządowe Województwa Dolnośląskiego (m.in. Strategię Rozwoju Województwa, Wieloletni Program Inwestycyjny, Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego) oraz dane z Głównego Urzędu Statystycznego.

Wstęp

Samorząd Województwa musi działać w interesie ogółu mieszkańców Dolnego Śląska. Nie można dopuścić do dalszego pogłębiania różnic rozwojowych w ramach województwa. Dziś w naszym regionie mamy sytuację, w której obszary względnego dobrobytu otoczone są terenami peryferyjnymi o kurczącym się potencjale społecznym i gospodarczym.

Samorząd Województwa odpowiada za region jako całość. Jego działania muszą być prowadzone w interesie wszystkich mieszkańców Dolnego Śląska. Jedynym sposobem na realizację tego postulatu jest prowadzenie przez władze polityki równomiernego rozwoju województwa. Jej przejawem jest dbanie o wszystkie subregiony województwa, te słabsze i te silniejsze. Tak rozumiana polityka regionalna ma nie tylko wymiar społeczny, ale i gospodarczy. Tylko region silny poprzez swoją spójność może być ekonomicznie konkurencyjny we współczesnej Europie. Jedynie spójność regionu w jego wymiarze komunikacyjnym, gospodarczym i społecznym gwarantuje systematyczny wzrost dobrobytu wszystkim mieszkańcom Dolnego Śląska.

Dziś dysproporcje w rozwoju poszczególnych obszarów nadal ulegają pogłębieniu. Powiększające się różnice w tempie rozwoju przejawiają się zmniejszeniem potencjału demograficznego i przemysłowego, tworząc sytuację w której mieszkańcy mają trwale utrudniony dostęp do edukacji, komunikacji, kultury, czy opieki zdrowotnej.

Różnice w rozwoju poszczególnych subregionów najlepiej obrazuje wskaźnik bezrobocia, który wynosi od ponad 25% w powiatach lubańskim, złotoryjskim,

łódzkim i dzierzoniowskim do wartości jednocyfrowej w powiatach polkowickim, lubińskim i w mieście Wrocław. Nasz niepokój potwierdzają badania opublikowane przez Główny Urząd Statystyczny z grudnia 2009 roku z których wynika, że Dolny Śląsk obok Województwa Łódzkiego jest regionem najbardziej narażonym na ubóstwo w wymiarze niemonetarnym.

Samorząd Województwa został powołany do dbania o cały region, dlatego sprzeciwiamy się koncepcji opartej na „lokomotywach rozwoju” sprowadzającej się do sposobu myślenia, w którym silne ośrodki wzrostu ciągną za sobą obszary peryferyjne będące bezwolnymi wagonikami. Takie myślenie jest groźne dla Dolnego Śląska i oznacza skazanie peryferii naszego województwa na trwanie w wegetacji.

Również w interesie mieszkańców obszarów wzrostu jest prowadzenie polityki solidarnego rozwoju Dolnego Śląska. Stabilny wzrost gospodarczy Wrocławia i Legnicko-Głogowskiego Obszaru Metropolitalnego jest uzależniony od tempa wzrostu obszarów peryferyjnych naszego województwa. I odwrotnie, dzisiejsze peryferie nie są w stanie stać się obszarami wzrostu bez wsparcia silnych ośrodków. Tylko spójny rozwój Dolnego Śląska w długookresowej perspektywie gwarantuje wszystkim mieszkańcom stabilny wzrost poziomu życia.

Polski system prawny dokładnie reguluje, jaka instytucja odpowiada za region jako całość – jest nim Samorząd Województwa. Dolnośląskie Prawo i Sprawiedliwość oddaje Państwu program, który gwarantuje działania w interesie wszystkich mieszkańców województwa umożliwiając im szerszy niż dziś dostęp do zdobyczy cywilizacji.

Polityka zdrowotna i pomoc społeczna

Bieżąca sytuacja

W ostatnich latach obserwujemy proces głębokich i dynamicznych zmian w dziedzinie ochrony zdrowia. Dotyczy to również Dolnego Śląska. Najbardziej spektakularnym wyrazem tych zmian są postęp: technologiczny, zarówno w zakresie bazy sprzętowej jak i stosowanych procedur diagnostycznych i leczniczych, modernizacja budynków, wysokospecjalistyczne szkolenia personelu. Model ochrony zdrowia powinien funkcjonować w taki sposób, by przy określonych możliwościach finansowych systemu osiągnane były maksymalnie korzystne efekty dla pacjenta i ogółu społeczeństwa. Dynamiczne procesy ekonomiczne

i społeczne, szczególnie starzenie się ludności, stawiają przed systemem ochrony zdrowia bardzo poważne wyzwania.

System ochrony zdrowia ma zapewnić faktyczną realizację zapisanego w konstytucji prawa każdego obywatela do opieki zdrowotnej. Jesteśmy krajem o niezbyt wysokich nakładach przeznaczanych na ochronę zdrowia (wśród 31 państw OECD mniejsze nakłady na zdrowie są jedynie w Turcji, Meksyku i Chile). Tym bardziej musimy szukać rozwiązań, które dają realną szansę sprostania konstytucyjnym obowiązkom nałożonym na władze publiczne.

Zdrowie jest w swojej istocie apolityczne. Chcąc zapewnić mieszkańcom naszego regionu poczucie bezpieczeństwa zdrowotnego, musimy podejmować stały wysiłek finansowy na rzecz modernizacji jednostek ochrony zdrowia. Oprócz przedsięwzięć konsolidujących i integrujących zakłady opieki zdrowotnej niezbędne będzie także wypracowanie i wdrożenie spójnego planu na rzecz profilaktyki zdrowotnej oraz zapewnienie możliwie szerokiej dostępności wysokospecjalistycznej opieki szpitalnej, poradnictwa i diagnostyki. Mimo istotnych zmian demograficznych oraz epidemiologicznych, jakie obserwujemy w ostatnich latach dolnośląski Samorząd Wojewódzki, jak dotąd, nie opracował całościowej koncepcji działań. Duże nadzieje na modernizację systemu ochrony zdrowia wiązano z efektywnym wykorzystaniem środków unijnych. Dla poprawy stanu kluczowych zasobów niezbędne będzie jednak stałe wsparcie, w formie dotacji inwestycyjnych, niezależnie od wielkości i dostępności funduszy unijnych.

W Strategii Rozwoju naszego województwa jest mowa o potrzebie podniesienia poziomu życia mieszkańców. Wysoka jakość i powszechna dostępność opieki zdrowotnej jest jednym z najistotniejszych wyznaczników poziomu życia. W sytuacji ograniczonych środków przeznaczanych na ochronę zdrowia konieczne jest stałe dokonywanie racjonalnych wyborów: jakie i czyje potrzeby muszą być zaspokajane pełniej w pierwszej kolejności. Powinnością władz publicznych jest opracowanie i wdrożenie całościowego planu na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego obywateli. W przypadku naszego województwa chodzi o zabezpieczenie świadczeń zdrowotnych dla blisko 3 mln osób. Stan dolnośląskiej ochrony zdrowia pozostawia, najdelikatniej rzecz ujmując, sporo do życzenia. Nie odpowiada nowoczesnym standardom, a spora część placówek ochrony zdrowia zlokalizowana jest w starych, zdekapitalizowanych obiektach. Poważne zastrzeżenia budzi także stopień wyposażenia tych placówek w nowoczesny sprzęt medyczny.

W ostatnich latach powstał program poprawy bezpieczeństwa zdrowotnego mieszkańców Dolnego Śląska. Obejmuje on cztery działy opieki medycznej:

psychiatrię, neonatologię, onkologię i ratownictwo medyczne. Jest prawdą, że w tych dziedzinach Dolny Śląsk odróżnia się negatywnie od średniej w Polsce. Prawdą jest również, że poprawa w tych zakresach może spowodować wzrost poczucia bezpieczeństwa zdrowotnego mieszkańców naszego regionu. Po dwóch latach funkcjonowania programu trzeba jednak dokonać oceny efektywności podjętych działań w tych priorytetowych dziedzinach. Pamiętajmy, że dobry program poprawy ochrony zdrowia powinien zawierać dwa istotne elementy: precyzyjny opis działań zapobiegających trendom negatywnym (profilaktyka) oraz zestawienie działań wzmacniających trendy pozytywne (promocja zdrowia). Uważamy, że przygotowane przez Dolnośląski Urząd Marszałkowski programy na rzecz poprawy bezpieczeństwa zdrowotnego nie wypełniają tych podstawowych kryteriów.

Od kilkunastu lat prowadzone są intensywne procesy restrukturyzacyjne systemu opieki szpitalnej. Naszym zdaniem tempo i kierunek tych zmian budzi liczne wątpliwości a nawet obawy. Chcemy otwarcie postawić kwestię docelowego modelu opieki zdrowotnej. Uważamy, że należy doprecyzować, w jakim zakresie samorząd wojewódzki odpowiada za kreowanie polityki zdrowotnej regionu. Ponadto jesteśmy przekonani, że opinia publiczna powinna otrzymać jednoznaczną deklarację głównych sił politycznych odnośnie komercjalizacji jednostek ochrony zdrowia. Stąd nasz postulat by Platforma Obywatelska jasno zadeklarowała jakie ma plany w tej materii – czy zamierza forsować program komercjalizacji dolnośląskich szpitali. Naszym zdaniem komercjalizacja szpitali doprowadzi do tego, że część z nich zostanie po prostu sprywatyzowana. Nie ulega wątpliwości, że komercjalizacja zawsze jest wstępem do prywatyzacji. Można się spodziewać, że w skomercjalizowanych szpitalach będą likwidowane łóżka na oddziałach, które są najbardziej kosztochłonne i z czysto ekonomicznego punktu widzenia nieopłacalne. Jesteśmy zaniepokojeni bardzo utrudnionym dostępem mieszkańców Dolnego Śląska do wielu świadczeń zdrowotnych. W szczególności dotyczy to długiego czasu oczekiwania na takie świadczenia jak: rehabilitacja narządu ruchu, opieka długoterminowa, rehabilitacja neurologiczna, chirurgia urazowo-ortopedyczna, okulistyka, urologia. Smutnym standardem stało się wielomiesięczne oczekiwanie na porady w zakresie: alergologii, chirurgii urazowoortopedycznej, chorób naczyni, endokrynologii, kardiologii, profilaktyki chorób piersi, urologii, endokrynologii dla dzieci, schorzeń tarczycy itd. Należy zaznaczyć, że władza publiczna nie może zrzucić z siebie obowiązku zapewnienia wysokospecjalistycznego poradnictwa w wymienionych zakresach. Troska o poprawę dostępności do świadczeń zdrowotnych winna wyrażać się budową systemu organizacyjnego

i infrastruktury wpływającej na poprawę dostępności zarówno w wymiarze czasowym, jak też przestrzennym. Niezwykle istotna jest kwestia dostępu do szpitali wysokospecjalistycznych. Jest rzeczą niedopuszczalną by osoby mniej zamożne, pochodzące z mniejszych miejscowości, miały mniejsze szanse na otrzymanie wysokospecjalistycznego świadczenia.

Od kilku lat na Dolnym Śląsku odnotowujemy bardzo wysokie wskaźniki umieralności okołoporodowej. W latach 2008 – 2009 umieralność okołoporodowa noworodków była najwyższa w Polsce. Dzieje się tak mimo opracowania i wdrożenia przez obecny Zarząd Województwa programu poprawy w tej dziedzinie. Warto zaznaczyć, że umieralność okołoporodowa na tzw. ścianie wschodniej (lubelskie, podlaskie, podkarpackie) jest wyraźnie niższa niż u nas. Czy zatem w tych stosunkowo biednych województwach jest więcej dobrze przygotowanych specjalistów? A może tamtejsze szpitale są lepiej wyposażone? Otóż okazuje się, że pod względem nasyceniu oddziałów neonatologicznych nowoczesnym sprzętem nie odstawiamy od reszty kraju. Tymczasem obecny zarząd skoncentrował wysiłek finansowy wyłącznie na zakupie sprzętu. We współpracy z najwybitniejszymi w naszym kraju specjalistami od opieki perinatalnej pracujemy nad kompleksowym programem poprawy opieki nad matką i dzieckiem w naszym województwie. Wedle naszej wiedzy częstość niepowodzeń położniczych, w tym zdrowie noworodków i częstość ich zgonów zależą, przede wszystkim od poziomu i organizacji opieki zdrowotnej nad kobietą przed ciążą, matką podczas ciąży i porodu. Najważniejsza jest zatem profilaktyka oraz prawidłowa opieka na poziomie podstawowym. Oddziały patologii ciąży, specjalistyczny transport in utero, oddziały intensywnej opieki nad noworodkami, to zadania ważne; jednak najistotniejsze, by nie dopuszczać do powstania zagrożeń i odpowiednio wcześniej im zapobiegać. Tylko w ten sposób możemy skutecznie zmniejszyć liczbę komplikacji położniczych oraz zgonów okołoporodowych. Przygotowanie do ciąży i porodu, uzyskanie wiedzy na temat prawidłowego przebiegu prokreacji, wczesnych objawów zagrożenia, zdobycie praktycznej wiedzy na temat sprzyjających zdrowiu zachowań w czasie ciąży i porodu – to podstawowe cele dobrze zorganizowanej edukacji przedporodowej. Powinna ona zmieniać podejście rodziców, uczyć ich odpowiedzialności za siebie i dziecko. Kursy Szkoły Rodzenia powinny być bezpłatne. Udowodniono, że uczestnictwo w zajęciach takiej szkoły bardzo pozytywnie wpływa na przebieg ciąży i porodu oraz opiekę nad noworodkiem. Tylko w ten sposób wiedza i informacja jak jej używać podczas porodu może dotrzeć do tych, którzy jej najbardziej potrzebują, których nie stać na opłacenie edukacji przedporodowej. Kolejna sprawa to upowszechnienie inicjatywy

„Szpital Przyjazny Dziecku” poprzez włączenie wszystkich dolnośląskich szpitali do programu promocji karmienia piersią. Niestety na Dolnym Śląsku nie ma ani jednego szpitala Przyjaznego Dziecku.

Na prewencję i promocję zdrowia wydajemy osiem razy mniej środków, niż zaleca Światowa Organizacja Zdrowia i Unia Europejska. Nie może być mowy o skutecznej polityce zdrowotnej bez dobrze zaplanowanych i konsekwentnie prowadzonych programów profilaktycznych i promujących zachowania prozdrowotne. Bez odpowiednich nakładów na działania, które będą opóźniały zachorowania lub im zapobiegały, a także umożliwiały wczesną diagnozę i skuteczne leczenie, znaczna część obywateli nie otrzyma skutecznej pomocy. Wśród najważniejszych przyczyn chorób o znaczeniu społecznym (choroby układu krążenia, choroby nowotworowe, choroby układu oddechowego, cukrzyca) można wymienić szereg czynników związanych ze stylem życia. Prowadzą one do powstania destrukcyjnych zmian w organizmie człowieka. Modyfikowanie tych czynników ryzyka jest sprawą niezwykle trudną i czasochłonną, ale pierwszej wagi. Warto, by rządzący dziś na szczeblu krajowym i samorządowym politycy PO dostrzegli tę prostą zależność.

Należy jak najszybciej przygotować i wdrożyć programy zmierzające do kształtowania postaw prozdrowotnych dla różnych grup wiekowych: zwłaszcza dla dzieci i młodzieży oraz skierować uwagę na promowanie zdrowia w okresie koncepcyjnym. Przygotowanie i realizowanie tak rozumianych programów profilaktycznych i programów promocji zdrowia wymaga współpracy samorządu wojewódzkiego z samorządem powiatowym i gminnym oraz z organizacjami pozarządowymi. W celu bardziej efektywnego oddziaływania na główne zagrożenia epidemiologiczne w postaci chorób układu krążenia oraz chorób nowotworowych należy opracować Regionalny Program Profilaktyki i Leczenia Chorób Układu Krążenia oraz Regionalny Programem Zwalczania Chorób Nowotworowych. W tym kontekście niezwykle istotna będzie współpraca z organizacjami pozarządowymi w celu skutecznej realizacji strategii wojewódzkiej.

Zadania priorytetowe

■ Utrzymanie przez Samorząd Województwa kontroli nad placówkami służby zdrowia na Dolnym Śląsku

Samorząd Województwa nie może podejmować działań, które w dłuższej perspektywie mogą doprowadzić do utraty kontroli nad dolnośląskimi szpitalami. Takie zagrożenie powoduje proces przekształcania dolnośląskich placówek służby zdrowia w spółki prawa handlowego.

■ **Powstrzymanie narastającego zadłużenia szpitali**

Po okresie wyhamowania narastającego zadłużenia szpitali podległych Samorządowi Województwa, dziś znów obserwujemy powrót do tego szkodliwego zjawiska. Najjaskrawszym przykładem jest wojewódzki szpital w Jeleniej Górze, którego rosące zadłużenie może ograniczyć normalne funkcjonowanie tej placówki.

■ **Umożliwienie równego dostępu mieszkańcom Dolnego Śląska do publicznej opieki zdrowotnej**

Samorząd Województwa jest odpowiedzialny za umożliwienie równego dostępu mieszkańcom Dolnego Śląska do leczenia szpitalnego. W tym celu należy podjąć starania o utrzymanie placówek opieki zdrowotnej na obszarach peryferyjnych naszego regionu.

■ **Finansowanie zadań z zakresu profilaktyki i promocji zdrowia w dziedzinach stanowiących zagrożenie zdrowotne dla mieszkańców Dolnego Śląska**

Włączenie się przez Samorząd Województwa w finansowanie zadań z zakresu profilaktyki i promocji zdrowia sprawi, że opieka zdrowotna stanie się bardziej efektywna.

■ **Poprawa jakości opieki perinatalnej na Dolnym Śląsku**

Opieka perinatalna to wielodyscyplinarne działania profilaktyczne wraz z promocją zdrowia i postępowaniem leczniczym w okresie przedkoncepcyjnym, podczas ciąży, porodu i połogu. Optymalna opieka perinatalna wymaga nie tylko doskonałej pracy lekarzy, położnych, pielęgniarek lecz również zaangażowania środków publicznych, oraz współpracy z podmiotami społecznymi. Dzięki sprawnie funkcjonującej trójstopniowej opiece perinatalnej zmniejszymy zachorowalność i umieralność matek i noworodków. Aby osiągnąć te cele dofinansujemy system trójstopniowej opieki perinatalnej, wdrożymy System Błyskawicznego Reagowania w Przypadkach Ciężkich Krwotoków Poporodowych (PPH SWAT- Post Partum Hemorrhage Special Weapons and Tactics). Zaangażujemy się w promocję karmienia piersią oraz interdyscyplinarne szkolenia dla lekarzy, pielęgniarek i położnych.

■ **Wdrożenie Programu profilaktycznej opieki zdrowotnej nad uczniami na Dolnym Śląsku**

Uczęszczanie do szkoły obejmuje 2/3 całego wieku rozwojowego człowieka. Ten okres życia charakteryzuje się dynamicznym tempem wzrastania. To właśnie wtedy u znacznej części dzieci i młodzieży ujawniają się lub pogłębiają różnorodne zaburzenia rozwoju i zdrowia. W okresie tym kształtują się także zacho-

wania zdrowotne i umiejętności, z którymi młodzi ludzie wkraczają w dorosłe życie, a które w największym stopniu warunkują zdrowie ludzi w dalszych latach życia i trudno poddają się zmianom. Z tego powodu populacja w wieku szkolnym wymaga zapewnienia profilaktycznej opieki zdrowotnej oraz wszechstronnej promocji zdrowia.

■ **Kompleksowa działalność edukacyjna w zakresie chorób cywilizacyjnych. Wdrożenie Regionalnego Programu Zwalczania Chorób Nowotworowych oraz Regionalnego Programu Profilaktyki i Leczenia Chorób Układu Krążenia**

Choroby cywilizacyjne w tym, przede wszystkim choroby nowotworowe i układu krążenia stają się prawdziwą plagą współczesnych społeczeństw, również nasz region nie jest od niej wolny. Samorząd Województwa musi posiadać do walki z nimi programy, które będą odpowiadały specyfice regionu i uporządkują dotychczasowe działania.

■ **Wspieranie działalności naukowo-szkoleniowej**

Samorząd Województwa poprzez partycypowanie w kosztach sympozjów i konferencji przeznaczonych dla pracowników oraz organizatorów ochrony zdrowia powinien wspierać działalność naukowo – szkoleniową, bez której ciężko wyobrazić sobie współczesną służbę zdrowia.

■ **Udział przedstawicieli organizacji pozarządowych w zespołach doradczych i inicjatywnych powoływanych przez organy Samorządu Województwa**

Na Dolnym Śląsku działa wiele organizacji pozarządowych, które swoją wiedzą i doświadczeniem mogą służyć Samorządowi Województwa. Współpraca z tymi organizacjami jest najbardziej efektywnym sposobem na prowadzenie profilaktyki i promocji zdrowia.

Polityka transportowa

Bieżąca sytuacja

Dolny Śląsk pod względem rozwoju sieci komunikacyjnej plasuje się w czołówce regionów w kraju. Województwo zajmuje czwarte miejsce pod względem gęstości dróg i trzecie pod względem długości linii kolejowych. Wrocławski Port Lotniczy zajmuje piąte miejsce w kraju pod względem liczby odprawianych pasażerów. Przez Dolny Śląsk przebiega Odrzańska Droga Wodna, która stanowi

doskonały, choć niewykorzystywany szlak transportowy. Wszystkie te dane świadczą o wysokim ale niewykorzystanym potencjale komunikacyjnym województwa.

Kręgosłupem komunikacyjnym województwa jest III Paneuropejski Korytarz Transportowy (Berlin / Drezno – Wrocław – Katowice – Kraków – Lwów – Kijów), a najważniejszym elementem korytarza na terenie Dolnego Śląska są autostrady A4 i A18. Mamy nadzieję, że podobnym wzmocnieniem systemu komunikacyjnego regionu stanie się Środkowoeuropejski Korytarz Transportowy. Uzupelnieniem dróg w standardzie autostrad są inne drogi krajowe o łącznej długości 1 349 km. Od wielu lat trwają starania o zakończenie budowy dróg ekspresowych (S3, S5, S8), które m.in. w układzie południkowym ułatwią mieszkańcom regionu skomunikowanie z główną arterią drogową Dolnego Śląska, jaką jest autostrada. Na terenie województwa znajduje się 2 346 km dróg wojewódzkich, które tworzą gęstą sieć połączeń drogowych. Niestety sieć komunikacyjna Dolnego Śląska ulega ciągłej dekapitalizacji. Większość dróg, w tym drogi wojewódzkie, nie spełnia obowiązujących standardów.

Dolny Śląsk posiada rozległą sieć kolejową o łącznej długości 1 727 km, przez region przebiegają magistrale kolejowe, w tym m.in.: E30 (Drezno – Wrocław – Katowice – Kraków – Przemyśl – Moskwa) i E59 (Malmö – Świnoujście – Szczecin – Wrocław – Chaupki). Niestety infrastruktura kolejowa w tym szczególnie ta o znaczeniu regionalnym i metropolitalnym wymaga natychmiastowych nakładów inwestycyjnych. Mimo podejmowanych przez samorząd województwa działań mających na celu przejęcie linii kolejowych wydaje się, że starania te są daleko niewystarczające.

Wzrastająca liczba odprawianych pasażerów w Porcie Lotniczym we Wrocławiu, wskazuje na jego rosnącą rolę jako centralnego punktu komunikacyjnego regionu. Wzrastający popyt oraz zbliżające się Mistrzostwa Europy w Piłce Nożnej w roku 2012 spowodowały potrzebę rozbudowy portu lotniczego; budowa nowego terminala, pozwoli zwiększyć jego przepustowość do 3,2 mln pasażerów rocznie.

Odrzańska Droga Wodna nie odpowiada współczesnym wymogom żeglugi śródlądowej, obecny stan techniczny uniemożliwia pełne wykorzystanie tego szlaku komunikacyjnego, przez który przewozi się niecałe 0,7% całości przewozów towarowych w Polsce.

Zadania priorytetowe

- **Rozwój spójnego systemu komunikacji drogowej i kolejowej, który umożliwi powiązanie obszarów peryferyjnych z obszarami wzrostu**

Pogłębiające się różnice w rozwoju obszarów Dolnego Śląska wymagają działania na polu infrastruktury komunikacyjnej. Obszary względnego dobrobytu (Wrocław, LGOM) otaczają obszary peryferyjne, charakteryzujące się wysokim odsetkiem osób bezrobotnych oraz spadającym potencjałem demograficznym i produkcyjnym. Jednym ze sposobów na zmniejszenie dysproporcji pomiędzy poszczególnymi subregionami województwa jest stworzenie przyjaznego mieszkańcom systemu połączeń transportowych umożliwiających codzienne tanie i szybkie dotarcie z obszaru peryferyjnego do obszaru wzrostu.

■ **Budowa obwodnic w ciągu dróg wojewódzkich**

Nadal znaczna część miast Dolnego Śląska nie posiada obwodnic. Ich budowa nie tylko ułatwia przemieszczanie się, ale wpływa na wzrost bezpieczeństwa mieszkańców. Budowa obejść i obwodnic w ciągu dróg wojewódzkich musi stać się zadaniem priorytetowym dla kolejnej kadencji Sejmiku Województwa m.in. Wschodnia Obwodnica Wrocławia, obwodnica Dzierżoniowa, budowa drugiego odcinka obwodnicy południowej Jeleniej Góry (środku UE), oraz niezwykle potrzebna obwodnica metropolitarna przebiegająca przez powiaty oleśnicki, trzebnicki, wołowski i średzki.

■ **Zakończenia inwestycji komunikacyjnych finansowanych z budżetu Państwa**

Województwo Dolnośląskie nie jest w stanie samo zapewnić odpowiadającej potrzebom regionu rozbudowy i modernizacji sieci komunikacyjnej. Podstawową sieć komunikacyjną województwa musi zapewnić Państwo. W tym celu należy wywierać ciągły nacisk na władze centralne, aby zakończyć prace związane z udrożnieniem Odrzańskiej Drogi Wodnej, budową obwodnic miast, dróg ekspresowych S3, S5, S8 oraz modernizacją linii kolejowych, w tym w szczególności linii kolejowej 274 z Jeleniej Góry do Wrocławia.

■ **Zintensyfikowanie działań mających na celu przejęcie przez samorząd województwa linii kolejowych o znaczeniu regionalnym**

Samorząd Województwa musi odgrywać większą rolę w regionalnych i metropolitarnych połączeniach kolejowych. Należy przejąć od Polskich Linii Kolejowych trasy, których się nie eksploatuje, a są istotne z punktu widzenia mieszkańców regionu. Kolej jest najprostszym środkiem lokomocji, który ułatwia dostęp mieszkańców do rynku pracy z terenów o słabszym potencjale gospodarczym.

■ **Przejęcie większej odpowiedzialności za transport Odrzańską Drogą Wodną**

Województwo Dolnośląskie wraz z innymi samorządami południowo – zachodniej Polski musi podjąć starania o przejęcie części odpowiedzialności za

Odrzańską Drogę Wodną. Należy rozważyć powołanie w tym celu specjalnej spółki. Przyjazna środowisku żegluga znacznie odciąży drogi regionalne od przewozów wysokotonażowych.

■ **Dalsza rozbudowa Portu Lotniczego we Wrocławiu oraz rozwój sieci lotnisk o znaczeniu regionalnym na terenie województwa**

Przez dalszą rozbudowę i odpowiednie skomunikowanie Portu Lotniczego z regionem należy zabiegać o wzrost jego znaczenia w europejskim ruchu lotniczym. Wsparciem dla Wrocławskiego Portu Lotniczego powinny być małe lotniska regionalne rozwijane w porozumieniu z lokalnymi samorządami.

■ **Inwestycje likwidujące bariery komunikacyjne, które uniemożliwiają rozwój terenów peryferyjnych województwa**

Należy podjąć starania o budowę drugiej obok A4 linii komunikacyjnej w układzie zwrotnikowym. Nowa droga powinna zostać zlokalizowana tak, aby pobudzała rozwój gospodarczy peryferyjnych obszarów pogórza sudeckiego. Samorząd województwa musi podjąć starania o budowę dwupasmowej drogi przebiegającej od granicy z Republiką Federalną Niemiec poprzez m.in.: powiaty zgorzelecki, lubański, kamiennogórski, wałbrzyski, ząbkowicki włączając drogę w sieć komunikacyjną województwa opolskiego. W drugim etapie inwestycji musi nastąpić odpowiednie skomunikowanie w układzie południkowym nowej drogi z kręgoślupem komunikacyjnym regionu jakim jest autostrada A4.

Kolejną barierą hamującą rozwój województwa jest linia rzeki Odry. Brak wystarczającej liczby przepraw mostowych powoduje, odizolowanie niektórych powiatów od obszarów wzrostu w województwie. Takim przykładem jest powiat górowski i jego brak połączeń komunikacyjnych z Legnicko-Głogowskim Obszarem Metropolitalnym. Samorząd Województwa musi podjąć starania o budowę nowych przepraw oraz przyspieszenie prac już rozpoczętych. Niezwykle istotne jest skomunikowanie nowo powstałych mostów z dotychczasową siecią komunikacyjną regionu.

Fundusze europejskie

Bieżąca sytuacja

Wdrażanie funduszy strukturalnych przez Samorząd Województwa Dolnośląskiego jest podstawowym elementem kształtowania polityki regionalnej.

Władze Samorządu Województwa Dolnośląskiego wybrane na kolejną kadencję zostaną postawione przed realizacją dwóch głównych zadań w ramach wdrażania środków europejskich: rozliczenie środków z okresu programowania na lata 2007 – 2013 i podjęcie odpowiedzialności za zasady i zakres wdrażania funduszy strukturalnych w nowym okresie programowania 2014 – 2020.

Ukształtowanie nowego programu regionalnego będącego podstawą do pozyskiwania środków unijnych dla mieszkańców, podmiotów gospodarczych, organizacji pozarządowych i jednostek samorządu terytorialnego to wielka odpowiedzialność za losy naszego województwa. Tylko rzetelna analiza sytuacji gospodarczej i administracyjnej w połączeniu z uczciwym rozdziałem środków gwarantuje prawidłowy rozwój regionu. Przypomnijmy, że pojawiało się wiele sygnałów, które kwestionowały prawidłowość rozdziału funduszy europejskich w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego i Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Taka sytuacja w kolejnej kadencji nie może się powtórzyć.

Ostatnie lata prowadzenia polityki regionalnej prowadzą niezmiennie do pogłębiania różnic w województwie dolnośląskim. Środki unijne zamiast być wykorzystywane w sposób niwelujący te różnice – pogłębiają je. Należy pamiętać, iż tylko oparte na właściwej analizie i odpowiadające rzeczywistej potrzebie prowadzenie polityki regionalnej będzie wpływało na zrównoważony rozwój Dolnego Śląska. W przeciwnym razie nasz region pozostanie pełen dysproporcji. Będą tutaj tak jak dziś funkcjonować obok siebie silne ośrodki gospodarcze, stanowiące wyspy na tle zacofanych gospodarczo obszarów, z których można jedynie wyjechać. Celem funduszy strukturalnych jest walka z takimi dysproporcjami a nie ich umacnianie – tego powinniśmy wymagać od nowych samorządowych władz wojewódzkich.

Niezwykle istotne jest, aby nowo wybrane władze Samorządu Województwa Dolnośląskiego aktywnie i z determinacją włączyły się w działania, które umożliwią zachowanie w dotychczasowym kształcie polityki spójności Unii Europejskiej.

Zadania priorytetowe

■ Trwały rozwój małych i średnich przedsiębiorców w szczególności w powiatach dotkniętych bezrobociem

Dotacje inwestycyjne dla małych i średnich przedsiębiorców są najlepszym narzędziem dla rozwoju tego sektora. Dotychczasowa polityka ograniczania funduszy na dotacje czy zamiana ich na pożyczki przynosi negatywne efekty. Nie można również ograniczać przedmiotu dotacji przez autorytatywne wyznaczanie kierunków rozwoju firmy w szczególności w najstabilniej rozwiniętych powiatach.

Szeroki dostęp przedsiębiorców z terenów dotkniętych bezrobociem do dotacji inwestycyjnych na zakup nowych maszyn i urządzeń z pewnością będzie gwarancją ich trwałego rozwoju.

■ **Odbudowa i modernizacja infrastruktury w gminach dotkniętych i zagrożonych powodzią**

Nie ulega najmniejszej wątpliwości, iż odbudowa infrastruktury w gminach dotkniętych bezrobociem powinna pozostawać sprawą priorytetową dla województwa. Odbudowa powinna jednocześnie być połączona z modernizacją zabezpieczeń przeciwpowodziowych tak aby wyeliminować ryzyko kolejnych strat. Funkcjonowanie gmin poszkodowanych przez powódź powinno zostać ustabilizowane. W przeciwnym razie tym wspólnotom samorządowym grozi marginalizacja ekonomiczna i społeczna.

■ **Wykorzystanie potencjału województwa poprzez stworzenie warunków infrastrukturalnych dla rozwoju turystyki w gminach słabo rozwiniętych gospodarczo**

Walory turystyczne dolnego śląska są jego wielkim atutem. Są również wielką szansą na rozwój ekonomiczny gmin. Jednakże warunkiem rozwoju turystyki jest doskonała infrastruktura. Konieczne są nowe drogi, parkingi, komunikacja publiczna nowe szlaki turystyczne. Bez nich w czasach wielkiej turystycznej konkurencji między regionami Europy możemy stracić swoją szansę.

■ **Wpisanie nowego działania w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego: podniesienie atrakcyjności gospodarczej terenów Pogórza Sudeckiego**

Pogórze Sudeckie w czasie transformacji systemowej poniosło wielkie straty gospodarcze. Zamknięto wiele przedsiębiorstw, wiele chyli się ku upadkowi. Władze samorządowe powinny w końcu dostrzec ten problem. Stworzenie specjalnego priorytetu na miarę Programu Operacyjnego Polska Wschód z pewnością stworzy podstawę dla odbudowy gospodarczej terenów Pogórza Sudeckiego.

■ **Rozwój Kadr Dolnego Śląska**

Efektywne wykorzystanie środków Europejskiego Funduszu Społecznego na kształcenie kadr ma fundamentalne znaczenie dla rozwoju województwa. Jednakże tylko trwałe podnoszenie kwalifikacji jest działaniem celowym. Finansowanie szkoleń i studiów podyplomowych powinno opierać się na faktycznej i długoterminowej analizie rynku pracy. Zdobywanie rzeczywistych kwalifikacji umożliwi pozostanie atrakcyjnym na rynku pracy osobom, które są lub mogą być zagrożone utratą pracy.

Rozwój gospodarczy i polityka surowcowa – energetyczna

Bieżąca sytuacja

Województwo Dolnośląskie w krajowej klasyfikacji gospodarczej regionów prezentuje się korzystnie, ale w relacji do regionów innych krajów Unii Europejskiej, pozycja Dolnego Śląska jest niezadowalająca. Sąsiednie regiony Czech i Niemiec są wyżej rozwinięte gospodarczo.

Region dysponuje dużymi i różnorodnymi zasobami surowców w tym kopalini o znaczeniu strategicznym dla gospodarki krajowej, takich jak rudy miedzi i srebra oraz węgla brunatnego. Znajdują się tu ponadto istotne dla kraju bardzo duże złoża kamieni drogowych i budowlanych, glin ogniotwórczych (ze złoża Rusko–Jarosów) oraz gazu ziemnego i innych surowców skalnych.

Masyw Strzegom–Sobótka stanowi największy w Polsce rejon udokumentowanych złóż granitów. Dolny Śląsk zajmuje przy tym pierwsze miejsce w Polsce pod względem wielkości zasobów oraz wydobycia kamieni drogowych i budowlanych. Znajduje się tu ponad 50% całości krajowych zasobów tych surowców.

Na terenie województwa istnieją też bogate i różnorodne złoża wód mineralnych i leczniczych, w tym radoczynnych i termalnych. Niepokojącym zjawiskiem jest zmniejszanie się bazy lecznictwa uzdrowiskowego oraz ogólnej liczby kuracjuszy.

Część niezagospodarowanych złóż ma ograniczone możliwości wykorzystania ze względu na ograniczenia funkcjonalno – przestrzenne oraz położenie w obrębie terenów chronionych. Istotne znaczenie dla gospodarki regionu w dłuższej perspektywie gospodarczej może mieć złożo węgla brunatnego w rejonie Legnicy oraz Ścinawy i Głogowa.

Eksploatacja kopalini oraz składowanie odpadów powydobywczych powodują niekorzystne zmiany w krajobrazie ubytek gleb rolnych i leśnych, a także ich degradację. Negatywny wpływ na środowisko i krajobraz ma nie tylko zakończona już eksploatacja węgla kamiennego w rejonie Wałbrzycha i Nowej Rudy, lecz również prowadzona odkrywka w ramach eksploatacji węgla brunatnego w rejonie Bogatyni oraz górnictwo i przetwórstwo rud miedzi a także wydobywanie różnorodnych surowców skalnych w wielu innych miejscach regionu.

Na Dolnym Śląsku znajdują się bogate zasoby konwencjonalnych surowców energetycznych, które służą do wytwarzania energii elektrycznej oraz ciepła – eksploatowane przez elektrownię TURÓW w okolicach Bogatyni złożo węgla

brunatnego oraz wspomniane wcześniej, jedno z największych w Europie, złożę węgla brunatnego zlokalizowane w okolicach Legnicy. Produkcję energii elektrycznej zapewniają przede wszystkim elektrownia TURÓW oraz zespół elektrociepłowni KOGENERACJA. Na terenie Dolnego Śląska działa także kilkadziesiąt małych elektrowni wodnych, wśród wytwórców tych wyróżnić należy spółkę JELENIOGÓRSKIE ELEKTROWNIE WODNE posiadającą 28 elektrowni wodnych.

Wydawać by się mogło, że sytuacja regionu pod względem zaopatrzenia w energię elektryczną jest zadowalająca, jednak nie należy zapominać, iż na Dolnym Śląsku znajduje się największy w Polsce konsument energii elektrycznej – KGHM POLSKA MIEDŹ S.A. Firma ta zużywa w ciągu roku 2,4 TWh energii elektrycznej, co można porównać ze zużyciem prądu w dwóch miastach wielkości Lubina.

Rozpatrując zasoby energetyczne Dolnego Śląska nie można zapomnieć o odnawialnych źródłach energii (słońce, woda, energia wnętrza ziemi, wiatr, biomasa), które powinny być rozpatrywane jako niezbędne uzupełnienie surowców konwencjonalnych. Szczególnie w obliczu zobowiązań podjętych przez Polskę do 2020 r. – do tego czasu 20 % energii pierwotnej musi pochodzić ze źródeł odnawialnych.

Znaczny wpływ na rozwój regionu ma infrastruktura komunikacyjna, uważana za „krwioobieg” układu społecznego – gospodarczego. Sieć drogowa województwa dolnośląskiego należy do najgęstszych w kraju. To oznacza jednocześnie, że stosunkowo wysokie nakłady należy ponosić na jej bieżącą konserwację, kosztem innych wydatków (np. inwestycyjnych). Gęsta sieć kolejowa w naszym regionie jest niedostatecznie wykorzystywana do efektywnego zagospodarowania możliwości przewozowych tej branży, gdyż podobnie jak w innych regionach kraju, w ostatnich latach długość czynnych linii kolejowych na Dolnym Śląsku wyraźnie się zmniejszyła, a w ślad za tym ich przestrzenna dostępność. Jako pozytywny trend należy ocenić widoczny w ostatnich latach wyraźny wzrost rozmiarów ruchu Wrocławskiego Portu Lotniczego, w tym lotów zagranicznych, a to przy posiadaniu mniejszych lotnisk w innych miastach województwa oraz tendencji występującej na świecie co do rozwoju tej gałęzi transportu daje możliwości rozwojowe transportu lotniczego w regionie. Natomiast w bardzo niewielkim stopniu wykorzystany jest transport rzeczny.

Na terenie województwa funkcjonują trzy strefy ekonomiczne: Kamienno-górska SSE Małej Przedsiębiorczości, Legnicka SSE i Wałbrzyska SSE z licznymi podstrefami w wielu mniejszych miastach na Dolnym Śląsku. Rozwój specjalnych stref ekonomicznych przyczynił się do zdynamizowania korzystnych przeobrażeń

gospodarczych wielu dolnośląskich gmin oraz sprzyjał zmniejszeniu bezrobocia w tych gminach.

Zadania priorytetowe

■ **Stworzenie sprzyjających warunków dla sprawnego funkcjonowania transportu drogowego, kolejowego, rzecznego (żegluga na Odrze) i lotniczego**

Dobrze rozwinięta infrastruktura komunikacyjna stanowi podstawę rozwoju regionu a jednocześnie podnosi rangę województwa w skali kraju i Europy. Wpływa na zapewnienie spójności terytorialnej i dostępności obszarom położonym peryferyjnie. Dlatego też należy wpływać na rozwój węzłów regionalnych będących głównymi generatorami ruchu a jednocześnie mającymi wpływ na rozwój przestrzenny i gospodarczy województwa. Należy rozbudowywać zintegrowaną i komplementarną sieć transportową, ale należy podejmować także działania wpływające na poprawę stanu technicznego dróg i linii kolejowych przez remonty i modernizacje celem uzyskiwania obowiązujących normatywów. Działania te wpłyną na poprawę przepustowości jak i na kreowanie nowych terenów rozwojowych wzdłuż głównych jak i nowych ciągów komunikacyjnych.

■ **Bezpieczeństwo energetyczne i rozwój wykorzystania odnawialnych źródeł energii**

Bazując na konwencjonalnych surowcach energetycznych, które na terenie Dolnego Śląska występują w pokaźnej ilości (wspomniane wcześniej bogate złoża węgla brunatnego), należy stworzyć sprzyjające warunki dla rozwoju energetyki odnawialnej (pozyskiwanie energii ze słońca, wody, ciepła pochodzącego z wnętrza ziemi, wiatru biomasy). Przyjęcie takiego scenariusza przyczyni się do zwiększenia bezpieczeństwa dostaw energii poprzez zwiększenie liczby wytwórców, równomierne ich rozmieszczenie na terenie regionu, uniezależnienie ich od surowców kopalnych oraz niewątpliwie przyczyni się także do ochrony zasobów środowiska naturalnego.

W konstrukcji systemu wsparcia rozwoju energetyki odnawialnej należy wystrzegać się podejścia skrajnego, tj. promowania za wszelką cenę jednego kierunku rozwoju tego sektora (np. energetyki wiatrowej, geotermalnej, słonecznej), a zapominania o pozostałych. Dolny Śląsk jest tak zróżnicowanym regionem, że w zależności od specyficznych warunków panujących na danym terenie należy wspierać rozwój takich rodzajów instalacji wytwarzających energię, których zasoby są w danym miejscu dostępne. Gdzie jest to możliwe należy budować małe elektrownie wodne, które już występują dość licznie w naszym regionie. W tere-

nach wiejskich zdecydowanie należy wykorzystywać do produkcji energii wszelkiego rodzaju występującą lokalnie biomasę (słomę, odpady drzewne, dostępne odpady organiczne pochodzące z hodowli roślin i zwierząt). Na całym obszarze Dolnego Śląska z powodzeniem można wykorzystywać energię słoneczną i to zarówno do podgrzewania ciepłej wody użytkowej przy pomocy kolektorów słonecznych jak i produkcji energii elektrycznej przy pomocy paneli fotowoltaicznych. Na terenach, gdzie rozwija się dynamicznie budownictwo jednorodzinne należy promować i wspierać instalowanie pomp ciepła, które wykorzystują energię cieplną pochodzącą z wierzchnich warstw ziemi.

System wsparcia energetyki odnawialnej musi opierać się na jasnym, spójnym, długofalowym programie stosowania prostych instrumentów finansowych (dopłaty, ulgi i zwolnienia podatkowe, itp.), które będą dostępne dla każdej grupy inwestorów (osoby fizyczne, przedsiębiorcy, instytucje publiczne, organizacje pozarządowe).

Rozpatrując zagadnienie bezpieczeństwa energetycznego w żadnym wypadku nie można zapomnieć o modernizacji i rozwoju sieci przesyłowej i dystrybucyjnej, jak również o niezbędnej modernizacji konwencjonalnych instalacji wytwarzających energię, na których opiera się system energetyczny regionu. Niezbędne są także środki finansowe na badania i rozwój nowych technologii wytwarzania energii, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień związanych ze zgazowaniem i czystym spalaniem węgla.

Powyższe działania spowodują równomierny wzrost gospodarczy regionu oraz powstawanie wielu nowych miejsc pracy przy jednoczesnym zachowaniu nieprzejętych walorów środowiska naturalnego Dolnego Śląska.

■ **Racjonalizacji wydatków publicznych**

Konieczne jest wdrożenie systemu oceny opłacalności wydatkowania publicznych pieniędzy. Wszystkie wydatki powinny prowadzić do konkretnego celu, więc opłacalność to w tym przypadku osiągnięcie jak największych efektów jak najniższymi nakładami. Wprowadzenie takiego mechanizmu pozwala lepiej wykorzystać dostępne środki, co z jednej strony ogranicza nieuzasadniony wzrost nakładów bez kontroli efektów, a z drugiej wzbudza zaufanie obywateli do osób zarządzających pieniędzmi pochodzącymi z podatków.

Sejmik Województwa Dolnośląskiego powinien wprowadzić procedury, wymuszające dokonywanie ocen opłacalności wydatków publicznych. Równolegle, niezbędna jest kompleksowa, prowadzona w sposób ciągły analiza wszystkich działań w obszarze długu publicznego.

■ **Wspieranie utrzymania pakietu kontrolnego przez Skarb Państwa w firmach sektora energetycznego funkcjonujących w regionie**

Sektor energetyczny jest strategicznym sektorem dla rozwoju gospodarczego kraju i regionu. Skarb Państwa jest gwarantem stabilnego właściciela, dającego większe możliwości rozwoju tego sektora w regionie. Daje możliwość wykorzystania zasobów węgla brunatnego jako paliwa energetycznego przy zastosowaniu nowych technologii (np. zgazowanie podziemne). Wspieranie rozwoju energetyki w naszym regionie (konwencjonalnej z większym wykorzystaniem turbin gazowych ale przede wszystkim energetyki „zielonej” – wykorzystanie górskich rzek i energii wiatru) przyczyni się do dynamicznego i ciągłego rozwoju gospodarczego regionu .

■ **Wspieranie utrzymania pakietu kontrolnego przez Skarb Państwa w KGHM POLSKA MIEDŹ S.A.**

Skarb Państwa w KGHM POLSKA MIEDŹ S.A. jako właściciel z kontrolnym pakietem jest gwarantem stabilnego właściciela dla firmy stanowiącej ponad 60% potencjału ekonomicznego subregionu legnickiego. Solidny i stabilny właściciel, jakim jest Skarb Państwa, gwarantuje realizację zadań sprzyjających rozwojowi całego regionu (inwestor branżowy może nie być zainteresowany inwestycjami w regionie). Istotne dla regionu i firmy jest rozpoznanie możliwości eksploatacji złoża Radwanice–Gaworzycze i ewentualne rozpoczęcie jego udostępnienia. Ponadto istnieje możliwość uruchomienia przemysłowej eksploatacji soli kamiennej towarzyszącej rudom miedzi (złoże Sieroszowice największe zasoby w Polsce, zasobów wystarczy na 100 lat przy obecnym spożyciu). Natomiast w dłuższej perspektywie istnieje możliwość wykorzystania podziemnych wyrobisk w złożu soli dla celów związanych ze składowaniem i magazynowaniem odpadów.

■ **Wspieranie decyzji wznowienia eksploatacji rud miedzi w „starym zagłębiu miedziowym”, w którym eksploatację wstrzymano w latach 90-tych i zlikwidowano kopalnie**

Reaktywowanie tzw. starego zagłębia Miedziowego pozwoliłoby na wsparcie rozwoju subregionu jeleniogórskiego, ale jednocześnie może wpłynąć na efektywniejsze wykorzystanie mocy hutniczych KGHM Polska Miedź S.A. Działanie to pozwoli na efektywne wykorzystanie zasobów rud miedzi znajdujących się w regionie, a jednocześnie może wpłynąć na stabilne funkcjonowanie KGHM i wydłużenie czasookresu wykorzystywania własnych (rodzimych) złóż miedzi.

■ **Pełne i efektywne eksploataowanie zasobów surowców skalnych, ale z pełną dbałością o minimalizowanie konfliktów społecznych i dbanie o walory krajobrazowe regionu**

Eksploatacja bogatych złóż kamieni łamanych i bocznych oraz innych surowców skalnych musi odbywać się z pełną dbałością o minimalizowanie konfliktów

społecznych i środowiskowych związanych z ich eksploatacją i transportem. Minimalizowanie konfliktów związanych z planowaniem i realizacją inwestycji w obrębie obszarów chronionych sprzyjać będzie uprawianiu turystyki wypoczynkowej i krajoznawczej. Skorelowanie tych podejść w procesie eksploatacji surowców skalnych pozwoli na pełne wykorzystanie walorów regionu do rozwoju turystyki i bazy lecznictwa uzdrowiskowego.

■ **Wspieranie działalności specjalnych stref ekonomicznych dla efektywnego i zrównoważonego rozwoju województwa**

Rozwój stref ekonomicznych poprzez pozyskiwanie nowych inwestorów przyczynia się do rozwoju naszego regionu. W tych działaniach należy położyć szczególny nacisk na inwestorów wewnętrznych. Pozyskiwanie inwestorów przyczynia się do zwiększania wymiany towarowej i pozyskiwania coraz to nowszych technologii. Wpływa przez to pozytywnie na rozwój transportu w naszym regionie. Szczególnie istotny jest rozwój i tworzenie nowych „podstref” w obszarach o słabym rozwoju gospodarczym oraz o wysokim wskaźniku bezrobocia. Sprzyja to procesom transformacji gospodarczej wielu dolnośląskich gmin, oraz zmniejszeniu bezrobocia w tych gminach

■ **Zwiększenie efektywności funkcjonowania parków technologicznych i pełne wykorzystanie możliwości rozwojowych tych spółek**

Działania w tym zakresie mogą podnieść atrakcyjność inwestycyjną Dolnego Śląska. W oparciu o potencjał instytutów badawczych, wyższych uczelni oraz dużych firm funkcjonujących na Dolnym Śląsku można tworzyć sieci powiązań między jednostkami wspierającymi a przedsiębiorstwami i przedsiębiorcami. Należy w większym stopniu wykorzystać i wdrożyć wszelkie nowoczesne technologie w zakresie odzyskiwania metali towarzyszących rudom miedzi (cynk, tal, cyna, antymon, ren) i zagospodarowania oraz przetwarzania odpadów komunalnych i przemysłowych. Lepsze pozyskiwanie i wykorzystanie w tym zakresie Funduszy Europejskich na gospodarkę innowacyjną przyczyni się do transferu technologii do regionu. Działanie te w dłuższym okresie przyczynią się do tworzenia w regionie nowych firm innowacyjnych oraz propagowania postaw innowacyjnych. Doprowadzi to do stworzenia warunków do wprowadzenia i upowszechnienia innowacji. Działania te wpisują się w działania sektorowe podejmowane na rzecz rozwoju innowacyjnej gospodarki.

■ **Likwidacja nieefektywnych spółek z udziałem Samorządu Województwa**

W ciągu ostatnich kilku lat powstały nowe spółki z udziałem Samorządu Województwa. W założeniu miały one wspierać rozwój gospodarczy regionu, dziś część z tych spółek m.in. Dolnośląska Agencja Współpracy Gospodarczej ge-

neruje z roku na rok coraz większe koszty nie przynosząc żadnych wymiernych korzyści dla Dolnego Śląska. Wydaje się, że ich dalsza działalność jest spowodowana wyłącznie podtrzymaniem dokonanego podziału łupów politycznych.

■ **Stworzenie sprzyjających warunków dla funkcjonowania siedzib dużych firm gospodarczych na terenie Dolnego Śląska**

W dobie konsolidacji firm i globalizacji w gospodarce światowej istotne jest stworzenie sprzyjających warunków dla funkcjonowania firm na terenie Dolnego Śląska. W wyniku zachodzenia tych procesów duże firmy przenoszą swoje siedziby do innych miast i regionów. Zauważalne jest to szczególnie w sektorze energetycznym gdzie w wyniku decyzji konsolidacyjnych rozważane są decyzje o przenoszeniu siedzib firm do innych regionów. Decyzje o zmianie siedzib dużych podmiotów gospodarczych mają znaczny wpływ na dochody budżetów jednostek samorządowych wszystkich szczebli (ograniczenie wpływów do budżetów tych jednostek z tytułu udziału w podatku dochodowym od osób prawnych). Należy dołożyć wszelkich starań, aby siedziby dużych firm nie były przenoszone do innych regionów, a nawet aby duże firmy mające swoje siedziby w innych regionach Europy decydowały się na przenoszenie swoich siedzib na Dolny Śląsk.

Rozwój przedsiębiorczości

Bieżąca sytuacja

Głównym zadaniem Samorządu Wojewódzkiego jest inspirowanie, koordynowanie i wspomaganie działań, które przyczyniają się do rozwoju przedsiębiorczości regionalnej. Dlatego oferta Samorządu Województwa dla przedsiębiorców działających na Dolnym Śląsku musi być atrakcyjna, a przede wszystkim użyteczna. Nie może być ofertą oderwaną od rzeczywistości gospodarczej, nie może być jedynie wizją akademicką, ale musi opierać się na realnych potrzebach przedsiębiorców szczególnie z sektora małych i średnich przedsiębiorstw z naszego regionu. To właśnie ci przedsiębiorcy przyczyniają się najbardziej do rozwoju regionu i to właśnie oni powinni być wspierani przez Samorząd Województwa. Powinno realizować się taką politykę poprzez kreowanie rozwiązań przyjaznych przedsiębiorcom, rzeczywistą pomoc i ich inspirowanie, wtedy możemy liczyć na rozwój przedsiębiorczości w regionie, a co za tym idzie na rozwój całego regionu. Bo region jest na tyle silny, na ile silni są jego przedsiębiorcy zarówno, ci w aglomeracjach jak i ci z obszarów peryferyjnych.

Przemysłana pomoc przedsiębiorcom jest szczególnie ważna w czasie ogólnowiadomościowego kryzysu. Zachowanie władz Samorządu Wojewódzkiego właśnie w tym czasie i ich pozytywny wynik może skutkować dynamicznym rozwojem w latach następnych.

Dlatego, przedstawione poniżej cele strategiczne i operacyjne w sferze rozwoju przedsiębiorczości wynikają bezpośrednio z analizy stanu obecnego i potrzeb w sferze przedsiębiorczości ze szczególnym uwzględnieniem MSP.

Przedsiębiorczość w liczbach:

■ *Liczba podmiotów gospodarczych na Dolnym Śląsku:*

2009 – 316 811 sztuk

2008 – 316 720 sztuk

2007 – 308 308 sztuk

W roku 2009 zauważamy wyraźne zahamowanie wzrostu ilości nowo powstałych przedsiębiorstw na Dolnym Śląsku. Było to spowodowane w dużej mierze skutkami kryzysu gospodarczego jak i brakiem działań ze strony władz lokalnych związanych z rozwojem przedsiębiorczości. Brak tych działań jest szczególnie odczuwalny przez mikroprzedsiębiorstwa (spadek ilości mikroprzedsiębiorców w roku 2009) będące z jednej strony największym pracodawcą na Dolnym Śląsku, a z drugiej najmniej zauważalnym podmiotem przez Samorząd Województwa (Strategia Dolnego Śląska tylko raz odnosi się bezpośrednio do przedsiębiorstw z sektora MSP i ani razu nie wspomina o mikroprzedsiębiorcach). Potencjał tej grupy przedsiębiorstw pokazuje ich liczba.

■ *Liczba mikroprzedsiębiorców na Dolnym Śląsku:*

2009 – 303 372 sztuk

2008 – 303 665 sztuk

2007 – 295 704 sztuk

■ *Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą:*

2009 – 224 925 osób

■ *Struktura własnościowa podmiotów na Dolnym Śląsku w roku 2009:*

sektor publiczny – 14527 sztuk

sektor prywatny – 302 284 sztuk

Ważnym z punktu widzenia przedsiębiorców, a bezpośrednio zależnym od władz Samorządu Województwa są dotacje z UE jakie otrzymują przedsiębiorcy.

W latach 2004 – 2006 zostało przyznanych przedsiębiorcom 1975 dotacji, w latach 2007 – 2010: 4167 dotacji, przy niewspółmiernie większych środkach z UE wzrost ten wyniósł zaledwie 111% dla porównania w analogicznym okresie

w Województwie Mazowieckim wyniósł 342%. Rozbieżność tych danych nie wynika z braku chęci sięgnięcia przez dolnośląskich przedsiębiorców po środki z Unii Europejskiej, ale ze źle funkcjonującej instytucji pośredniczącej, która zamiast pomagać przedsiębiorcom w pozyskaniu środków skutecznie m.in. przez brak profesjonalizmu zniechęca przedsiębiorców do aplikowania po te środki.

Warto też zwrócić uwagę na ilość instytucji wspomagających przedsiębiorczość na Dolnym Śląsku.

- instytucje kapitałowe – 15 organizacji,
- Instytucje zrzeszające pracodawców – 31 organizacji,
- Organizacje pozarządowe – 18 organizacji,
- Instytucje samorządowe – 10 organizacji,
- Instytucje doradczo – szkoleniowe – 17 organizacji,
- Proinnowacyjne instytucje (w tym inkubatory przedsiębiorczości) – 11 organizacji.

Należy również przyrzeć się ilości instytucji wspomagających przedsiębiorczość na Dolnym Śląsku. 12 Ośrodków Wspierania Przedsiębiorczości (OWP), ośrodków doradczych, ośrodków informacji gospodarczej, 27 agencji rozwoju lokalnego i regionalnego, 8 inkubatorów przedsiębiorczości, 3 centra transferu technologii.

Niestety ilość nie przekłada się w jakość i zasadność istnienia. Nadal przedsiębiorcy nie mogą pozyskać profesjonalnej informacji z zakresu prowadzenia działalności gospodarczej i możliwości pozyskiwania środków z UE. Nadal, aby je pozyskać musi najczęściej skorzystać z oferty firm doradczych, które nie mają problemu z dotarciem z informacją do najmniejszych miejscowości.

Zadania priorytetowe

■ Środki UE bliżej przedsiębiorców

Stworzenie realnego, bezpłatnego systemu informacji i pomocy dla przedsiębiorców w zakresie pozyskiwania środków z UE np. jednoosobowe punkty informacyjne w miastach powiatowych, rozszerzenie działalności Instytucji Pośredniczącej lub powierzenie tych funkcji komercyjnym firmom doradczym. Należy również przeprowadzić reorganizację pracy Dolnośląskiej Instytucji Pośredniczącej w zakresie sprawności obsługi przedsiębiorców i informowania przedsiębiorców o możliwości otrzymania dofinansowania.

■ Bezpłatne doradztwo gospodarcze

Stworzenie w oparciu o podmioty komercyjne sieci bezpłatnych punktów doradczych związanych z doradztwem gospodarczym. Skierowanie pieniędzy z bu-

dżetu Samorządu Województwa bezpośrednio do firm, które będą świadczyły usługi doradztwa w oparciu o doświadczoną kadre.

■ **Wspieranie eksportu małych i średnich przedsiębiorstw z terenu Dolnego Śląska**

Stworzenie systemu promocji eksportu dla przedsiębiorców dolnośląskich poprzez dofinansowanie udziału w targach, dofinansowanie marketingu międzynarodowego. Bezpośrednie dofinansowanie działań przedsiębiorców m.in. na zasadach bonu eksportowego, który to bon przedsiębiorcy mogą wykorzystać w firmach komercyjnych zajmujących się tą dziedziną. Ponowne skierowanie pieniędzy z budżetu Samorządu Województwa zamiast do instytucji bezpośrednio do przedsiębiorców – co jest rozwiązaniem bardziej efektywnym.

■ **Bezpośrednie wsparcie marketingowe dolnośląskich producentów**

Stworzenie systemu bezpośredniego wsparcia marketingowego dla producentów w oparciu o dofinansowanie działań związanych z marketingiem. Działanie oparte także na zasadach bonu.

■ **Promowanie gmin przyjaznych przedsiębiorcom**

Stworzenie systemu promowania gmin w których są stworzone preferencyjne warunki dla rozwoju przedsiębiorczości (m.in. ulgi w podatkach od nieruchomości).

■ **Regionalna sieć dostępu do Internetu**

Stworzenie wojewódzkiego ogólnodostępnego szerokopasmowego internetu, gdyż powstanie takiego projektu stworzy realne szanse na rozwój przedsiębiorczości w regionie.

■ **Regionalna pomoc w transporcie do pracy osób bezrobotnych**

Dofinansowanie z budżetu województwa transportu bezrobotnych z terenów o bezrobociu strukturalnym do miejsc pracy. O dofinansowanie będą mogli starać się przedsiębiorcy chcący pozyskać pracowników z terenów o bezrobociu strukturalnym.

Gospodarka wodna i przeciwdziałanie klęskom żywiołowym

Bieżąca sytuacja

Powodzie czy nawalne deszcze to zjawiska występujące praktycznie corocznie na terenie naszego województwa. Niekoniecznie muszą kojarzyć się z żywiołem czy klęską powodzi. Niestety, w ostatnim okresie dochodzi do niej często. Powyż-

szere powodowane jest przede wszystkim uwarunkowaniami geograficznymi Województwa Dolnośląskiego (deniwelacje terenu, duże spadki, szybki spływ wody), sytuacją hydrologiczną naszego regionu, ale również brakiem właściwego utrzymania urządzeń wodnych czy brakiem działań inwestycyjno-modernizacyjnych.

Powodzie to najczęstsze katastrofy przyrodnicze, jakie zdarzają się w naszej szerokości geograficznej. Należy przy tym pamiętać, że cały obszar Polski, w tym również obszar Dolnego Śląska, zaliczany jest do obszarów o niskim wskaźniku zasobów wodnych, dwukrotnie niższym niż średnia europejska. Tak więc, z jednej strony mamy do czynienia z klęską powodzi, z drugiej zaś z deficytem wody. W następstwie powyższego, od wielu lat instytucje zajmujące się gospodarką wodną usilnie apelują o podejmowanie wszelkich działań w zakresie retencjonowania wody, które sprzyja ograniczaniu skutkom powodzi.

Problem jest złożony gdyż lata zaniedbań doprowadziły do sytuacji, gdzie nasze urządzenia wodne (rzeki, ciek, rowy) wobec braku działań konserwujących (utrzymanie koryta, porośnięte drzewami rzeki) stały się swoistą enklawą bioróżnorodności. W międzyczasie nasze wstąpienie do UE, konieczność ustanowienia i ochrony obszarów NATURA 2000 spowodowały, że działania konserwacyjno-modernizacyjne czy inwestycyjne stają się mocno ograniczone lub nawet niemożliwe. Sytuację, w której zamiast chronić populację ponad 3 mln ludzi zamieszkających w dolinie Odry grzęźnie się w procedurach administracyjnych, należy bezwzględnie zmienić. Musi nastąpić kontynuacja inwestycji hydrotechnicznych, takich jak na przykład zbiornik wodny Racibórz.

Z drugiej strony obszary, gdzie nastąpiło całkowite wysiedlenie ludności (wieś Pilce) i teren przeznaczony pod zbiornik Kamieniec Żąbkowski, włącza się w obszar NATURY 2000, ograniczając możliwość budowy zbiornika retencyjnego. To tylko dwa przykłady świadczące o złożoności i rozbieżnościach interesów. W chwili obecnej wydłużające się w nieskończoność procedury uzgodnieniowe (np. decyzje środowiskowe) doprowadzają, do sytuacji w której wiele inwestycji nie ma lub nie może uzyskać pozwoleń na budowę. To ma przełożenie na ich realizację. Brak pozwoleń ogranicza możliwość aplikacji o środki unijne dla zadań, których wartości kosztorysowe są zbyt duże.

Brak zbiorników retencyjnych i polderów, brak systematycznego i właściwego utrzymania urządzeń hydrotechnicznych, urządzeń melioracyjnych, sprawiają, że nadmierne opady doprowadzają niemal natychmiast do powodzi. Zatrzymywanie wód opadowych w zbiornikach retencyjnych, rowach, rzekach jest najprostszym sposobem na obniżanie poziomu głównych cieków wodnych a tym samym zapobieganiu powodziom.

Negatywnym zjawiskiem ostatnich lat jest również zabudowa obszarów podlerowych.

Efektom wieloletnich zaniedbań jest do dzisiaj nie zmodernizowany Wrocławski Węzeł Wodny, brak podstawowego zbiornika dla ochrony od powodzi Górnej i Środkowej Odry oraz fakt, że Kotlina Kłodzka dalej nie jest właściwie chroniona.

Zadania priorytetowe

■ Ustawiczne zwiększanie małej retencji

Wsparcie budowy jak największej ilości małych zbiorników wodnych w postaci stawów śródpolnych i odpowiedniego systemu rowów, które mogłyby przejąć i zatrzymać na dużej powierzchni pojawiający się nadmiar wód opadowych. Budowle te będą miały funkcję "bufora" w przypadkach nadmiernych opadów i przejmą dużą część wód opadowych, zatrzymując proces gwałtownego spływu wody oraz powstawania fali powodziowej.

■ Rozbudowa i intensyfikacja działań nad monitoringiem

Wdrożenie jednoznacznych procedur przekazu informacji o nadchodzących sytuacjach pogodowych ze szczebla prognostycznego do instytucji zarządzających (RZGW, ZMiUW) i samorządów.

■ Przekazywanie większych środków na utrzymanie małej retencji

Rozstrzygnięcie przetargów na utrzymanie wałów (koszenie) w cyklach wieloletnich. Spowoduje to, większą dbałość wykonawców o wykonywaną pracę. Konserwacja wszystkich urządzeń melioracyjnych musi odbywać się w sposób kompleksowy, z określoną częstotliwością. Nakłady finansowe na te prace są niepomierne niższe od kosztów usuwania skutków powodzi. Instytucje zarządzające i samorządy muszą działać wspólnie, w sposób skoordynowany a samorząd województwa ma tu rolę wiodącą.

■ Wprowadzenie uproszczonej ścieżki uzyskiwania pozwoleń na budowę w przypadku inwestycji przeciwpowodziowych

Inwestycje przeciwpowodziowe wymagają szczególnej ścieżki uzyskiwania pozwoleń na budowę. Są to duże inwestycje, których okres realizacji często trwa latami. Wydłużające się w nieskończoność procedury uzgodnieniowe (decyzje środowiskowe) prowadzą do sytuacji, w której wiele inwestycji nie ma lub nie może uzyskać pozwoleń na budowę, a zmieniające się prawo powoduje dezaktualizację już dokonanych uzgodnień.

■ Wprowadzenie kategoriycznego zakazu zabudowy w obrębie obszarów zalewowych

Zadaniem pilnym jest wprowadzenie ustawowego zakazu zabudowy w obrębie obszarów zalewowych wyznaczonych na podstawie opracowań Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej. Zapis taki winien być wprowadzony rangą ustawy, aby kategorycznie zakazać zabudowy w obrębie obszarów zalewowych lub nakazać obowiązek wprowadzania do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego zapisów całkowicie zakazujących zabudowę.

■ **Przyspieszenie prac nad Planami Gospodarowania Dorzeczem, Studiami ochrony od powodzi opracowanymi dla poszczególnych zlewni**

Przyspieszenie i synchronizacja pracy nad Planami Gospodarowania Dorzeczem, Studiami ochrony od powodzi opracowanymi dla poszczególnych zlewni. Te dokumenty winny dać podstawę dalszych założeń planistycznych w zakresie ochrony od powodzi. Gospodarka wodna w Dorzeczu i dla poszczególnych zlewni stanowi podstawę do opracowania racjonalnego planu ochrony przeciwpowodziowej.

Rolnictwo i rozwój obszarów wiejskich

Bieżąca sytuacja

Województwo Dolnośląskie charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem pod względem warunków do produkcji rolnej. Decydują o tym istniejące warunki naturalne (jakość gleb, klimat) oraz struktura użytkowania gruntów. Obszary wiejskie dzielimy na pięć funkcjonalnych regionów. Pas środkowy województwa charakteryzuje się bardzo korzystnymi warunkami środowiska przyrodniczego do produkcji rolnej. W obszarze tym powinna rozwijać się intensywna produkcja rolnicza. Pozostały obszar województwa to obszar przenikania się funkcji rolniczej z innymi funkcjami – gospodarką leśną, rybacką, turystyczną.

Powierzchnia użytków rolnych w czerwcu 2008 r. wynosiła 986 tys. ha i z roku na rok maleje. Powierzchnia zasiewów ogółem, w czerwcu 2008 r. wynosiła 741 037 ha. Powierzchnia gruntów leśnych ogółem, według stanu na 31.12.2008r. wynosiła 603 410 ha. Z kolei wskaźnik lesistości w procentach wynosił 29,5 i wykazuje tendencję rosnącą.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego, ilość gospodarstw indywidualnych w 2008 r. wynosiła 73 708 (gospodarstwa indywidualne o pow. powyżej 1 ha). Prawie 77% to gospodarstwa o pow. od 1 do 10 ha. Średnia powierzchnia gruntów rolnych w gospodarstwie, w 2009 r. wynosiła 15,52 ha

(dla porównania średnia powierzchnia w kraju to 10,15 ha). Plony zbóż podstawowych osiągnięte w 2008 roku wynosiły 40,0 dt/ha, wskaźnik innych plonów: ziemniaków 209 dt/ha, rzepaku 26.4 dt/ha, buraków cukrowych 461 dt/ha.

Bardzo niepokojąca sytuacja występuje w produkcji zwierzęcej. Województwo Dolnośląskie wyróżnia się w kraju najniższym poziomem produkcji żywca rzeźnego i mleka. Pogłowie zwierząt gospodarskich od lat drastycznie spada. Porównując rok 2000 z 2008, sytuacja przedstawiała się następująco: było ogółem spadek o ponad 32%, krowy spadek o 34%, trzoda chlewna ogółem spadek o ponad 20%.

Obsada bydła, trzody, owiec na 100 ha użytków rolnych jest jedną z najniższych w kraju. Z uwagi na relatywnie wysokie ceny środków do produkcji rolnej (nawozy, środki ochrony roślin, nasiona, paliwa, ciągniki i maszyny rolnicze) ich stosowanie jest ograniczane do niezbędnego minimum.

Baza przetwórcza rolnictwa podlega ciągłej degradacji, surowce wytwarzane na obszarze regionu są coraz częściej przetwarzane na terenie innych województw lub za granicą. Powoduje to zerwanie naturalnych więzi z producentami rolnymi Dolnego Śląska oraz utratę wielu miejsc pracy, szczególnie w małych miasteczkach i wsiach.

Zadania priorytetowe

■ Wzrost efektywności ekonomicznej i produktywności gospodarstw rolnych

Stosunkowo duży areal gruntów w zasobie ANR stwarza możliwości do poprawy struktury obszarowej gospodarstw. Priorytetowym zadaniem jest zapewnienie realnych warunków oraz jasnego i preferencyjnego systemu sprzedaży ziemi na potrzeby upelnorolnienia gospodarstw rodzinnych. Ponadto wspieranie inwestycji w zakresie infrastruktury produkcyjnej gospodarstw rolnych. Chodzi o zwiększenie efektywności gospodarstw poprzez lepsze wykorzystanie czynników produkcji.

Szansą rozwojową dla obszarów podgórskich i górskich naszego regionu jest produkcja rolna zdrowej żywności, przy wykorzystaniu wsparcia rolno – środowiskowego oraz utrzymywaniu części produkcji jako produkcji ekologicznej.

■ Wspieranie rozwoju przetwórstwa i marketingu produktów rolnych

Sektor ten jest bardzo istotnym elementem rolnictwa, zaliczany jest do ważnych gałęzi gospodarki zarówno pod względem zatrudnienia, jak i wartości produkcji. Sektor przetwórczy i marketingowy wpływa korzystnie na poprawę sytuacji producentów rolnych, którzy ze względu na powiązania kontraktacyjne z zakładami przetwórczymi lub podmiotami prowadzącymi handel hurtowy uzyskują stabilizację zbytu produktów rolnych.

Istotne jest wspieranie promocji żywności wysokiej jakości, regionalnej i tradycyjnej a także rolnictwa ekologicznego i integrowanej produkcji. Konieczne jest stworzenie warunków do prowadzenia sprzedaży bezpośredniej i możliwości przetwarzania produktów wytworzonych w gospodarstwie.

■ **Rozwój pozarolniczej aktywności mieszkańców małych miast i wsi oraz kreowanie nowych funkcji na terenach wiejskich**

Ożywienie gospodarcze obszarów wiejskich i miasteczek jest możliwe dzięki małym przedsiębiorstwom. Jednak ograniczony dostęp do środków finansowych powoduje, że pozarolnicza aktywność gospodarcza na obszarach wiejskich jest wciąż słabo rozwinięta. Pomoc powinna zostać skierowana dla podmiotów realizujących inwestycje związane z tworzeniem lub rozwojem mikro i małych przedsiębiorstw, działających w zakresie: usług dla gospodarstw rolnych i leśnictwa, usług dla ludności, sprzedaży hurtowej i detalicznej, rzemiosła i rękodzielnictwa, usług turystycznych oraz związanych z kulturą, sportem i wypoczynkiem. Także usług komunalnych, przetwórstwa produktów rolnych, wytwarzania energii z odnawialnych źródeł energii, rachunkowości, doradztwa i usług informatycznych.

Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oznacza w praktyce działania w zakresie społeczno-gospodarczego rozwoju wsi poprzez tworzenie nowych miejsc pracy dla ludności rolniczej i pozarolniczej. Określa wkomponowanie w wiejską przestrzeń coraz większej liczby funkcji pozarolniczych, których spełnianie jest możliwe poprzez wieloaspektowe wykorzystanie posiadanego przez te obszary potencjału ekonomicznego.

■ **Wspieranie aktywnej polityki społecznej**

Wspieranie budowy infrastruktury społecznej na terenach wiejskich, zapewnienie odpowiedniego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej, świadczeń specjalistycznych, szpitali, sanatoriów i ośrodków rehabilitacji zdrowotnej. Uaktywnienie systemu opieki społecznej i powiązanie jej z przeciwdziałaniem tworzeniu stref ubóstwa i marginalizacji.

■ **Rozwój i polepszenie funkcjonowania instytucji działających w otoczeniu wsi i rolnictwa**

Administracja rządowa i samorządowa oraz instytucje i organizacje działające na rzecz wsi powinny być sprawne, efektywne i ekonomiczne. Konieczne jest przywrócenie właściwej roli izb rolniczych jako autentycznego samorządu rolniczego reprezentującego sprawy całej społeczności rolniczej a nie tylko wybranych grup. Działalność agencji rolniczych musi podlegać analizie i ocenie. Trzeba wprowadzić usprawnienia dotyczące współpracy agencji z instytucjami

zewnątrznymi, szczególnie w zakresie kontroli na miejscu, przestrzegania zasady wzajemnej zgodności (cross-compliance).

■ **Edukacja i wiedza na obszarach wiejskich**

Zmniejszenie dysproporcji między wsią i miastem odbywa się poprzez rozwój i modernizację placówek oświatowych oraz wsparcie metodyczne i finansowe rozwoju zawodowego nauczycieli. W doskonaleniu zawodowym rolników ważne jest propagowanie wykorzystywania komputerów i Internetu do zarządzania gospodarstwem rolnym, wspieranie inicjatyw umożliwiających kształcenie na odległość (e-learning) i z wykorzystaniem technik multimedialnych, a także zwiększenie efektywności i dostępności doradztwa rolniczego w systemie wiedzy rolniczej. Dobry system doradztwa musi być zorientowany na specyfikę danego gospodarstwa, oferujący wartościową usługę dostosowaną do potrzeb i możliwości danego gospodarstwa.

■ **Modernizacja i rozwój infrastruktury technicznej obszarów wiejskich**

Działania obejmują podejmowanie i wspieranie przedsięwzięć skierowanych na modernizację istniejących elementów infrastruktury technicznej, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Przedmiotem aktywności w tej dziedzinie będzie wspieranie inicjatyw pozwalających na pozyskanie środków finansowych oraz wskazywanie ich źródeł potencjalnym inwestorom, ze szczególnym uwzględnieniem środków unijnych i pochodzących z innych źródeł publicznych, pozwalających w sposób racjonalny wykorzystać zasoby wewnętrzne regionu.

Kultura, nauka, edukacja

Bieżąca sytuacja

Samorząd Województwa współfinansuje zadania realizowane przez instytucje kultury m.in.: rozbudowę Opery Wrocławskiej, modernizację Teatru Dramatycznego w Wałbrzychu, czy rozbudowę Muzeum Karkonoskiego w Jeleniej Górze. Mimo to możemy mówić o nadal słabym zapleczu infrastrukturalnym dla organizacji wielkich wydarzeń kulturalnych. W ostatnich latach zwraca się uwagę na postępujący proces pogarszania się stanu infrastruktury kulturalnej oraz zmniejszania liczby odbiorców kultury. Dolny Śląsk wyróżnia oryginalna wielokulturowość, stanowiąca mieszankę dziedzictwa polskiego, niemieckiego, czeskiego i innych. Jej materialnym odzwierciedleniem są liczne zabytki i obiekty kulturalne. Brakuje jednak spójnej i konsekwentnie realizowanej promocji wykorzystania dziedzictwa kulturowego dla wzmocnienia świadomości historycznej i tożsamości regionalnej oraz podniesienia atrakcyjności osiedleńczej, turystycznej.

W dziedzinie nauki i edukacji Samorząd Województwa Dolnośląskiego realizuje programy wynikające ze Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego: Dolnośląski System Kształcenia Ustawicznego Nauczycieli, program zDolny Śląsk – Dolnośląski System Wspierania Uzdolnień, Wojewódzki System Informacji Zawodowej, Dolnośląski System Informacji Pedagogicznej. System edukacyjny województwa charakteryzuje dobrze rozwinięta sieć szkół średnich, z placówkami zaliczanymi do najlepszych w kraju. Natomiast kształcenie na poziomie wyższym skupia się głównie we Wrocławiu. Kolejne co do wielkości ośrodki akademickie to Wałbrzych, Jelenia Góra i Legnica. Obecnie trwa niezwykle istotna dyskusja na temat przyszłości Państwowych Wyższych Szkół Zawodowych, wynik tej dyskusji zadecyduje o dalszym kierunku zmian dolnośląskiego szkolnictwa wyższego.

Kultura, nauka i edukacja to dziedziny, których rozwój jest konieczny dla spójnego rozwoju województwa. Wysoki poziom wykształcenia mieszkańców oraz wzrost znaczenia ośrodków naukowych wpłynie m.in. na większe zainteresowanie inwestorów.

Zadania priorytetowe

■ **Współpraca z samorządami gminnymi i powiatowymi w zakresie współprowadzenia i współfinansowania instytucji kultury**

Należy wprowadzić zasady wspólnego prowadzenia instytucji kultury przez trzy szczeble samorządu oraz bardziej zaangażować gminy i powiaty w działania instytucji wojewódzkich znajdujących się na ich obszarze.

■ **Aktywność w zakresie umacniania tożsamości regionalnej oraz ochrony dziedzictwa historycznego i kulturowego**

Dzieje Dolnego Śląska wymagają utrwalenia, a materialne dziedzictwo historyczne i kulturowe powinno być należycie pielęgnowane. Zasada ta powinna być motywem przewodnim przyznawania środków na renowację zabytków.

■ **Utworzenie i współprowadzenie Muzeum Ziem Zachodnich**

Muzeum Ziem Zachodnich może stać się sztandarową instytucją kultury Województwa Dolnośląskiego realizującą projekty edukacyjne i badawcze. Udział w dotacji podmiotowej powinien posiadać również Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Muzeum stanie się jednym z instrumentów promocji regionu.

■ **Stworzenie wspólnoty dolnośląskich instytucji kultury**

Warto naśladować przykład nieformalnego Małopolskiego Obserwatorium Kultury powołanemu by opisywać i diagnozować regionalną kulturę oraz w sposób jednolity promować markę województwa.

■ **Inwestycje w regionalne ośrodki akademickie (Wałbrzych, Legnica, Jelenia Góra)**

Marka i znaczenie Wrocławia jako ośrodka akademickiego nie powinna zakłócać rozwoju mniejszych ośrodków akademickich. Należy wspierać infrastrukturę pozawrocławskich uczelni oraz ich aktywność naukową. Wzmocni to znaczenie ośrodków subregionalnych.

■ **Podnoszenie poziomu kształcenia w instytucjach edukacyjnych, zwłaszcza na poziomie wyższym**

W tym celu niezbędne jest efektywne partnerstwo władz samorządowych z uczelniami wyższymi oraz innymi podmiotami edukacyjnymi. To potencjał intelektualny będzie współdecydował o konkurencyjności naszego regionu.

Wspieranie regionalnych specjalności edukacyjnych i naukowo-badawczych oraz specjalności obejmujących nową technikę i technologie

Działanie takie sprzyjać będzie przeciwdziałaniu bezrobociu poprzez zdobywanie nowych kwalifikacji niezbędnych na rynku pracy. W tym celu niezbędna jest współpraca Samorządu Województwa z Kuratorium Oświaty oraz środowiskiem akademickim.

■ **Zwiększenie różnorodności kierunków kształcenia, wspieranie innowacyjnych form kształcenia (np. e-edukacja) oraz kształcenia ustawicznego**

Ważne jest wprowadzenie technologii informacyjnych jako narzędzi jakościowych zmian w edukacji. Będzie to służyć budowie społeczeństwa informacyjnego.

Pogłębienie współpracy Dolnośląskiego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli z samorządami gminnymi i powiatowymi

Konieczne jest pogłębienie współpracy pomiędzy organami prowadzącymi szkoły i placówki oraz Dolnośląskim Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli w zakresie m.in. poprawy jakości nauczania.

Turystyka, sport i rekreacja

Bieżąca sytuacja

Warunki ukształtowania terenu, położenie względem dużych europejskich ośrodków jak i historyczne zaszczości regionu jednoznacznie wskazują, że turystyka jest jedną z głównych dziedzin gospodarczych Województwa Dolnośląskiego. Dlatego do priorytetowych zadań dla samorządu wojewódzkiego należy zapewnienie rozwoju dla tej dziedziny gospodarki.

Rozwój ten może być zapewniony poprzez stworzenie odpowiednich warunków dla rozwoju przedsiębiorczości w zakresie prowadzenia działalności w sektorze turystycznym, zapewnienia spójnej i profesjonalnej promocji dla całego regionu oraz utrzymywania i rozbudowy odpowiedniej infrastruktury komunikacyjnej.

Stworzenie na Dolnym Śląsku odpowiednich warunków dla przedsiębiorców inwestujących w turystykę i sport przyczyni się do powstania nowych obiektów, rozbudowy dotychczasowej infrastruktury, powstania kolejnych atrakcji turystycznych. Naturalne warunki regionu wraz z odpowiednią polityką proinwestycyjną, skierowaną na wzrost przedsiębiorczości mogą doprowadzić do rozwoju tej dziedziny gospodarki w stopniu dotąd niespotykanym.

Ważne jest także aby Samorząd Województwa dbał o budowę spójnego wizerunku regionu zarówno na rynku krajowym jak i zagranicznym.

Rozwój turystyki, sportu i promocja regionu w liczbach:

- *Liczba miejsc noclegowych na Dolnym Śląsku:*
  - 2009 – 51 135 sztuk
  - 2008 – 48 526 sztuk
  - 2007 – 46 990 sztuk
- *Wzrost ilości miejsc noclegowych na Dolnym Śląsku:*
  - wzrost 2009 względem 2008 – 2 609
  - wzrost 2008 względem 2007 – 1 536

Dolny Śląsk jest ważnym ośrodkiem na mapie turystycznej Polski w roku 2009 na Dolnym Śląsku znajdowało się 8,4% miejsc noclegowych w kraju, w roku 2008 było to 8%, w roku 2007 -7,9%. Choć jest to stały wzrost, jego dynamika okazuje się minimalna. Brak dynamiki może wskazywać na kryzys gospodarczy, który zahamował inwestycje w tej sferze oraz na brak działań ze strony władz lokalnych celem pobudzenia inwestycji.

- *Liczba turystów odwiedzających Dolny Śląsk:*
  - Turyści korzystający z miejsc noclegowych w roku 2009 – 1 802 421 osób
  - Turyści korzystający z miejsc noclegowych w roku 2008 – 2 012 586 osób
  - Turyści korzystający z miejsc noclegowych w roku 2007 – 2 022 808 osób
- *Liczba turystów odwiedzających Polskę:*
  - Turyści korzystający z noclegów w Polsce w roku 2009 – 19 353 712 osób
  - Turyści korzystający z noclegów w Polsce w roku 2008 – 19 556 102 osób
  - Turyści korzystający z noclegów w Polsce w roku 2007 – 18 947 160 osób

Najważniejszym wskaźnikiem z punktu widzenia regionu jest liczba turystów odwiedzających Dolny Śląsk w stosunku do odwiedzających Polskę, który od

roku 2007 do roku 2009 spadł z 10,6% do 9.3%. Porównując Dolny Śląsk z roku 2007 do roku 2009 obserwuje się spadek o 11%. Sytuacja ta mogła być spowodowana kryzysem gospodarczym, jednakże władze województwa w tym czasie rozpoczęły kampanie promocyjne, których wyniki nie zniwelowały spadku przyjazdów, zatem warto wskazać na zasadność działań promocyjnych podejmowanych przez władze samorządowe.

■ *Turyści zagraniczni na Dolnym Śląsku:*

Turyści zagraniczni korzystający z miejsc noclegowych w roku 2009
– 365 217 osób (20,26% ogółu turystów)

Turyści zagraniczni korzystający z miejsc noclegowych w roku 2008
– 448 136 osób (22,27% ogółu turystów)

Turyści zagraniczni korzystający z miejsc noclegowych w roku 2007
– 507 871 osób (25,11% ogółu turystów)

Bardzo widoczny jest także spadek w ilości odwiedzających nasz region turystów zagranicznych. Spadek ten jest także skutkiem nieudolnych działań marketingowych regionu, brakiem ich profesjonalizmu, incydentalnością, brakiem zrozumienia zasad nowoczesnego międzynarodowego marketingu turystycznego.

■ *Liczba odwiedzających dolnośląskie obiekty sanatoryjne:*

2009– 25 700 osób

2008– 33 236 osób

2007 – 31 289 osób

Turystyka sanatoryjna na Dolnym Śląsku jest w regresie, co niepokoi szczególnie gdy bierze się pod uwagę dynamiczny rozwój rynku w kraju.

■ *Wielkość budżetu w % na wydatki związane z turystyką 2009 i porównanie z województwem pomorskim:*

Woj. dolnośląskie

2009 – 23 130 965,77 PLN 0,22 % wydatków ogółem

Woj. pomorskie

2009 – 44 293 039,08 PLN 0,57 % wydatków ogółem

Warto także zauważyć, iż wydatki związane z turystyką w Województwie Dolnośląskim to zaledwie 0,22% budżetu zaś w Województwie Pomorskim (podobny potencjał turystyczny) wynoszą 0,57% wydatków budżetu ogółem.

Zadania priorytetowe

■ **Działania na rzecz ustaw promujących turystykę i sport**

Na szczeblu ogólnoparństwowym Samorząd Województwa powinien zabiegać o opracowanie i wdrożenie „Ustawy o inwestowaniu w infrastrukturę turystyczną

i sportową” pozwalającą na uproszczenie procedur pozyskiwania pozwoleń na budowę infrastruktury turystycznej oraz ułatwień podatkowych i proceduralnych dla inwestorów.

■ **Bezpłatne doradztwo gospodarcze**

Stworzenie w oparciu o podmioty komercyjne sieci bezpłatnych dla przedsiębiorców punktów doradczych związanych z doradztwem gospodarczym w zakresie prowadzenia działalności na rynku turystycznym. Przekazanie bezpośrednio do przedsiębiorców środków na doradztwo np. w postaci bonów doradczych, zamiast przeznaczenia owych środków na różnego rodzaju instytucje pośredniczące; jest o wiele bardziej efektywne dla beneficjentów.

■ **Turystyczne połączenia kolejowe**

Renowacja torowisk oraz uruchamianie specjalnych linii turystycznych łączących ośrodki turystyczne Dolnego Śląska.

■ **Marketing międzynarodowy walorów turystycznych Dolnego Śląska**

Opracowanie, wdrożenie i konsekwentna realizacja strategii budowy wizerunku Dolnego Śląska na rynkach zagranicznych. Działania te należy przede wszystkim przeprowadzić na rynku niemieckim, z którego pochodzi ponad połowa odwiedzających nasz teren turystów. Budowa wizerunku na tym obszarze pozwoli w przyszłości po analizie opłacalności rozpocząć działania na innych rynkach. W fazie pierwszej należy skupić się w szczególności na rynku niemieckim.

■ **Krajowy marketing walorów turystycznych Dolnego Śląska**

Opracowanie, wdrożenie i konsekwentna realizacja strategii budowy wizerunku Dolnego Śląska na rynku polskim z uwzględnieniem podobnie jak w przypadku marketingu międzynarodowego działań w regionach, z których turyści najliczniej odwiedzają nasz region.

■ **Marketing międzynarodowy i krajowy uzdrowisk Dolnego Śląska**

Ukazanie możliwości turystyki uzdrowiskowej zarówno na rynku polskim, jak i na rynku międzynarodowym ze szczególnym uwzględnieniem Niemiec.

■ **Zorganizowanie pod patronatem Urzędu Marszałkowskiego konkursu „markowy produkt turystyczny Dolnego Śląska”**

Laureaci konkursu będą mogli liczyć na realną pomoc ze strony Urzędu Marszałkowskiego w promowaniu swoich produktów na rynkach krajowym i zagranicznym.

■ **Regionalne mechanizmy wspierania nowopowstałych firm w sektorze turystycznym**

Stworzenie regionalnych dopłat m.in. do usług księgowych, ZUS, wynajęcia lokalu dla nowo powstałych firm.

■ Promowanie gmin przyjaznych przedsiębiorcom inwestującym w turystykę i sport

Stworzenie systemu promocji gmin w których są stworzone preferencyjne warunki dla rozwoju przedsiębiorczości.

Współpraca zagraniczna

Bieżąca sytuacja

W polskim systemie prawnym możemy mówić jedynie o prowadzeniu przez polskie województwa współpracy zagranicznej. Monopol na realizację polityki zagranicznej posiadają jedynie władze centralne: Prezydent RP, Prezes Rady Ministrów, Minister Spraw Zagranicznych. Sama współpraca zagraniczna polskich województw ogranicza się do wymiany doświadczeń, współpracy w dziedzinach takich, jak: ochrona środowiska, oświata, edukacja, wymiana stażystów oraz do realizacji pewnych transgranicznych projektów samorządowych. Bezsprzeczne jest również to, że wszystkie te działania muszą być tożsame z Polską Racją Stanu.

Obecnie Samorząd Województwa Dolnośląskiego zawarł porozumienia o współpracy z następującymi regionami zagranicznymi:

1. Wolnym Państwem Saksonia (Niemcy) – podpisane we wrześniu 1999;
2. Regionem Alzacja (Francja) – podpisane w grudniu 1999;
3. Krajem Związkowym Dolna Saksonia (Niemcy) – podpisane w sierpniu 2000;
4. Hrabstwem Västmanland (Szwecja) – podpisane we wrześniu 2001;
5. Regionem Środkowej Jutlandii (Dania) – podpisane w październiku 2001
6. Obwodem Dniepropietrowskim (Ukraina) – podpisane we wrześniu 2002;
7. Krajem Libereckim (Czechy) – podpisane w lutym 2003;
8. Krajem Pardubickim (Czechy) – podpisane w kwietniu 2003;
9. Obwodem Kirowogradzkim (Ukraina) – podpisane w czerwcu 2003;
10. Obwodem Leningradzkim (Rosja) – podpisane w sierpniu 2003;
11. Krajem Kralowohradeckim (Czechy) – podpisane w październiku 2003;
12. Regionem Emilia Romagna (Włochy) – podpisane we wrześniu 2004;
13. Regionem West Midlands (Wielka Brytania) – podpisane w październiku 2004;
14. Krajem Związkowym Styria (Austria) – podpisane w kwietniu 2005.

Województwo Dolnośląskie podpisało również listy intencyjne:

1. z Autonomią Kastylia i Leon (Hiszpania) – podpisany 28 czerwca 2004 r. w Valladolid
2. ze Stanem Parana (Brazylia) – podpisany 8 marca 2006 r. w Kurytybie
3. z Krajem Basków (Hiszpania) – podpisany 11 lipca 2006 r. we Wrocławiu
4. z Obwodem Donieckim (Ukraina) – podpisany 7 grudnia 2007 r.

Województwo Dolnośląskie jest członkiem następujących zrzeszeń międzyregionalnych:

1. Zgromadzenie Regionów Europy (Assembly of European Regions AER) – w latach 1999-2003 oraz ponownie od 2007 r.;
2. Europejska Sieć Społeczna (European Social Network ESN)-zgoda Ministra Spraw Zagranicznych RP na przystąpienie do sieci wydana w maju 2009 r. Obecnie województwo finalizuje procedurę przystąpienia;
3. Europejskie Stowarzyszenie Rozwoju Obszarów Wiejskich i Odnowy Wsi ARGE – zgoda Ministra Spraw Zagranicznych RP na przystąpienie do stowarzyszenia wydana w maju 2009 r. Procedura przystąpienia jest na finalnym etapie.

Zadania priorytetowe

■ Współpraca zagraniczna musi być zgodna z Polską Racją Stanu

Poza wszelkim sporem pozostaje prowadzenie przez Samorząd Województwa współpracy zagranicznej zgodnie z Polską Racją Stanu. Współpraca musi wpisywać się w założenia prowadzonej przez władzę centralną polityki zagranicznej.

■ Współpraca z regionami sąsiadującymi z Dolnym Śląskiem

Najbliższymi partnerami Dolnego Śląska są nasi sąsiedzi z Republiki Czeskiej i Niemiec. Z regionami tych państw musimy prowadzić współpracę o największym natężeniu kontaktów. Współpraca musi być prowadzona na wszystkich możliwych płaszczyznach.

■ Efektywna współpraca zagraniczna Samorządu Województwa

Nie ma potrzeby utrzymywania tych kontaktów z partnerami zagranicznymi, które nie przynoszą efektów. Należy wygasić porozumienia, która służą jedynie wzajemnym wizytom władz regionów. Współpraca musi mieć cel i wymiennie służyć interesom Dolnego Śląska.

■ Współpraca zagraniczna – wsparciem dla rozwoju gospodarczego Dolnego Śląska

Kontakty z partnerami z zagranicy muszą służyć wsparciem dla rozwoju gospodarczego regionu.

